

Як діяти, якщо поведінка учня спрямована на уникнення невдачі.

Характеристика поведінки, яка спрямована на уникнення невдачі.

Розпізнати поведінку, яка спрямована на уникнення невдачі, як і приховану мету порушення, - непросто. Типовий приклад такої поведінки: учень після пояснень учителя не виконує завдання, закриває зошит і дивиться у вікно. На запитання: «Що не так? Чому Ви не робите того, що роблять усі інші? можна чекати невиразного знизування плечима, уникнення прямого погляду у вічі і явного бажання ухилитися від подальшого спілкування. Такі учні не зривають уроку, їх можна іноді і не помітити, і здається, що саме про це вони і мріють. Вони приносять менше занепокоєння, ніж ті, чия мета - заличення уваги, влада чи помста. Проблема лише в тім, що вони рідко вступають у контакт з учителями й зі своїми товаришами. Не слід плутати їх з тими учнями, що тимчасово як захист обирають уникання, щоб розібратися у своїй невдачі чи перегрупувати сили. Уникання стає проблемою, коли учень постійно використовує цей спосіб захисту протягом певного часу, і це явно не сприяє академічній успішності навчання і його розвитку.

Активна форма

На відміну від усіх інших типів поганої поведінки. Цей рідко зустрічається в активній формі. Проблема для вчителя полягає не в тому, що учень робить, а швидше в тому, чого він не робить. Єдиний вид активної поведінки - це прояв розпачу. Зовні він нагадує звичайний напад гніву як засіб демонстрації сили і влади, за більш уважного розгляду це «випуск пари., емоційний вибух перед очевидною невдачею.

Пасивна форма

ВІДКЛАДАННЯ НА ПОТІМ

Нерідко учні використовують саме цей спосіб уникнення невдачі. «Я зміг би, якби захотів докласти більше зусиль», ось Їхнє кредо. Між іншим, таким виправданням іноді втішаються і більш зрілі люди. Що за цим криється? Мабуть, щось на кшталт: «Я насправді здібний і можу краще, якщо захочу». Це б пак! Краще почувати себе здібним, але недбайливим, ніж стараним, але нездібним.

НЕДОВЕДЕНИЯ ДО КІНЦЯ

Нездатність закінчити розпочаті проекти і наміри - це інший варіант пасивної поведінки, спрямованої на уникнення невдачі. Починання, що ніколи не буде закінчено, не може бути оціненим, у тому числі і не може одержати низьку оцінку. Чи не так? На жаль, так. Незакінчена робота дозволяє зберігати внутрішнє переконання у своїй компетентності.

ТИМЧАСОВА НЕЗДАТНІСТЬ

Часом учні уникають невдачі, всіляко розвиваючи і плекаючи в собі тимчасову непрацездатність. Якщо, наприклад, учень добре встигає з усіх основних навчальних дисциплін, але має проблеми з фізкультурою, то цілком імовірно, що безпосередньо перед уроком фізкультури у нього можуть виникнути приступи головного або зубного болю тощо. Самопочуття помітно покращується, коли урок фізкультури закінчується.

ОФІЦІЙНІ МЕДИЧНІ ДІАГНОЗИ

Вудь-які офіційні медичні діагнози (хронічні хвороби, дефекти органів почуттів та ін.) - чудовий захист від почуття неспроможності, особливо якщо лікування супроводжується лікувальною фізіотерапією. Це переконливе виправдання спроб уникнення робити щось. Часом кращі фахівці-діагности не можуть відрізняти реальну ваду від удаваної. Це не симуляція, а несвідомий захист від можливих невдач, в ефективність якого вірять. Навіть прискіплива перевірка часто не дозволяє вчителю точно стверджувати: не може чи не хоче учень виконати те чи інше завдання. Більше того, такі учні самі не знають цього. Маючи невеликі вади, вони склонні перебільшувати. Намагаючись виглядати більш неспроможними, ніж насправді, вони можуть

переконати вчителя у своїй неспроможності й таким чином уникнути невдачі. Учні з офіційними медичними діагнозами потребують спеціальної допомоги в навчанні. Вони повинні чути від нас: «Ви можете!», «У Вас виходить!». Коли вони одержують постійну підтримку, Їхня самоповага росте і зникає потреба в захисному поводженні, спрямованому на уникнення невдачі. Разом із почуттям упевненості у своїх силах приходить і фактичне подолання неспроможності.

Реакція вчителя й учня в ситуації поведінки, спрямованої на уникнення невдачі

РЕАКЦІЇ ВЧИТЕЛЯ

Коли вчитель стикається з подібною поведінкою, він може точніше ідентифікувати її, якщо навчиться усвідомлювати дві речі:

- свої емоції;
- свої безпосередні спонукання, імпульси.

Перша істотна ознака - наші емоції.

Стикаючись віч-на-віч із поведінкою, спрямованою на уникнення невдачі, вчитель явно усвідомлює свою професійну неспроможність і безпорадність. Це досить сумно, бо здається, що такому учневі неможливо чим-небудь допомогти.

Оскільки поведінка, що спрямована на уникнення невдачі, не «розбурхує» навчальну групу і не є агресивною по відношенню до нас, ми не відчуваємо тих особистих образ, якими супроводжуються інші види порушень поведінки.

Друга істотна ознака - імпульсивна дія: хочеться щось негайно зробити, стикнувшись з такою поведінкою. Перший імпульс - це бажання виправдати і пояснити її якимось діагнозом, для чого хочеться негайно порадитись з лікарем або психологом. Інший імпульс - дати учневі спокій, погодитись його поведінкою, якщо педагогічний вплив не дає бажаного ефекту.

РЕАКЦІЇ УЧНЯ НА ВТРУЧАННЯ ВЧИТЕЛЯ.

На втручання вчителя учні реагують відповідним чином. Вони очікують від нас, учителів, допомоги, самі ж не докладають жодних зусиль, не намагаються навіть виконати наші вимоги. Разом з тим вони готові на будь-які послуги нам, якщо це не стосується тієї діяльності, яка, на Їхню думку, приречена на невдачу.

ВІДНОСИНИ ЗА ТИПОМ

«ЧЕРВОНОГО ОЛІВЦЯ»

Стиль так званого «червоного олівця» характеризується тим, що вихователь в основному вказує на помилки і неспроможність, не звертаючи уваги на вдачі і досягнення учнів. Це методологічно шкідливий стиль. Учні самі прекрасно знають, що роблять помилки, і знають навіть, скільки вони їх зробили у щойно виконаному контролльному завданні. Не дивно, що деято з них просто вирішує не виконувати завдання. Принципово помилковою є думка, що акцентування уваги учня на його помилках викликає прагнення не повторяти їх. Насправді (і це доведено сучасною психологією) відбувається зворотне: прищеплюється почуття неповноцінності і так званої навченої безпорадності. Для того щоб в учня з'явився стійкий мотив до безпомилкової праці, його увага повинна бути відвернена від помилок та невдач і зосереджена на досягненнях і вдачах.

НЕВИПРАВДАНО ВИСОКІ ОЧІКУВАННЯ

Якщо вчитель ставить необґрунтовано високі вимоги до учня, відверто очікує надто великих успіхів і досягнень, можна незабаром чекати поведінки, спрямованої на уникнення невдачі. Усвідомлення факту недосяжності поставленої мети сприяє виникненню пасивної поведінки. Логіка тут цілком прозора: зручніше виглядати ледачим, ніж невдахою. Демонстрація сороміцького ледарства - процес менш болісний, ніж демонстрація своєї нездатності.

ПЕРФЕКЦІОНІЗМ ВИМОГА ВІД СЕБЕ ДОСКОНАЛОСТІ

Такий учень не може погодитися з тим, що помилка - це нормальне явище в процесі

навчання. Для нього це трагедія, уникнути якої потрібно за будь-яку ціну. Як шкода, що так багато яскравих, здібних учнів не пробують

АКЦЕНТ НА ЗМАГАННЯ

Робити наголос на змаганнях ще одна причина небажаної поведінки. Якщо Ви ставите учнів перед вибором: бути їм переможцями чи тими, хто програє, то цілком очевидно; що дехто з них обере варіант «не грati взагалі». Між тим відомо, що вчителі в ході навчання свого предмета полюбляють улаштовувати змагання. Вони впевнені, що це корисно для учнів, що це допоможе їм у майбутньому не програвати в життєвих ситуаціях. Але тут треба розуміти одну важливу відмінність змагання в навчанні від того, в яке людина вступає, увійшовши в доросле життя. Коли людина змагається на робочому місці, вона змагається з іншими людьми в тій галузі, яку вона сама обрала, яка для неї значима і в якій вона почуває себе компетентною. Якщо ми, наприклад, готовимо до видання підручник, то цілком невдачу. Учні не можуть обирати. Щоденно протягом кількох років навчання вони піддаються порівнянню з іншими за здібностями в математиці, мові, малюванні, у природничих науках. І ніхто не дає їм права сказати: «Я добре знаю свої можливості в англійській мові і своє ставлення до неї, тому не хочу навіть починати змагання в цій галузі». Навпаки, їх змушують змагатись там, де їх шанси на перемогу сумнівні. У підсумку — поведінка, спрямована на уникнення невдачі.

СИЛЬНІ БОКИ ПОВЕДІНКИ, СПРЯМОВАНОЇ НА УНИКНЕННЯ НЕВДАЧІ

Для таких учнів (їх меншість) сильним боком поведінки, спрямованої на уникнення невдачі, є те, що для них бути успішним - означає досягати тільки значних, високих результатів, нехай у чомусь одному, але бути неперевершеним «краще ніяк, ніж погано», - вважають вони. Незначна корекція їхньої поведінки дозволяє віправити цих юних честолюбців.

Принципи запобігання поведінці, спрямованій на уникнення невдачі

Завжди необхідно тримати в пам'яті два таких принципи:

1. Підтримувати всі намагання учня змінити установку «я не можу» на установку «я можу».
2. Допомагати переборювати бар'єри, які ізолюють його від товаришів, утягувати його в продуктивні відносини з іншими учнями.

Тепер визначте мету порушення поведінки. Опишіть мету порушення поведінки конкретного учня, обраного Вами для прикладу. Зробіть свої висновки й узагальнення та спів ставте їх із тим, що Ви прочитали в цьому розділі.

Пригадайте свої почуття та первісний імпульс до дій, коли ви стикнулись з конкретною поведінкою учня, спрямованою на уникнення невдачі. Як ви відреагували на таку поведінку? Що зробив учень у відповідь на Ваші імпульсивні дії?

Раніше вже відзначалось, що вчитель часто взагалі не помічає учнів з поведінкою, спрямованою на уникнення невдачі, тому що вони фактично НЕ заважають вести урок: НЕ заводять навчальну групу, НЕ звертають на себе уваги, НЕ шумлять і НЕ перебивають. Вони взагалі «НЕ», тобто, нічого НЕ роблять, і сподіваються, що цього не помічають учителі. Зі сказаного, однак, зрозуміло, що базові потреби таких учнів не задовольняються у прийнятний спосіб: вони недостатньо відчувають свою приналежність до того, що відбувається в навчальній групі, недооцінюють свою значущість.

Перший крок учителя - допомогти Їм усвідомити себе спроможними в процесі навчання - провідної діяльності учнів.

Техніки педагогічного впливу, що допомагають учням почувати себе спроможними в навчанні

Вони можуть бути згруповани у вісім стратегій:

- 1) змінити методи пояснення;
- 2) запровадити додаткові заходи в навчанні;
- 3) учити позитивно розповідати про те, що робиш, і про себе;
- 4) робити помилки нормальним і потрібним явищем;

- 5) формувати віру в успіх;
- 6) концентрувати увагу на вже досягнутих у минулому успіхах;
- 7) робити процес навчання відчутним;
- 8) відзначати досягнення.

Перші три стратегії (з 1 по 3) спеціалізовані для учнів, що побоюються невдач, останні п'ять (з 4 по 8) мають загальне призначення, оскільки абсолютно всі учні мають потребу в підтримці як силі, що мотивує до навчання.

Використовувати конкретний матеріал і комп'ютерні програми для формування навичок. На конкретному матеріалі, тобто на предметах, які можна побачити, до яких можна доторкнутись, можна краще навчитись чомусь, особливо якщо той матеріал, на якому треба вчитись, задовільняє таким вимогам:

- Привабливість. Людям подобаються яскраві, кольорові і цікаві речі.
- Зрозумілість. Завжди приємно мати справу з матеріалами, які своїм виглядом фактично самі підказують, як ними користуватися.
- Самоконтроль. Важливо усвідомлювати, що помилки - нормальне явище у навчальному процесі, а ще важливіше бути впевненим, що про ці випадкові помилки як органічну частину навчання знає лише той, хто навчається, і що він може їх повторно використовувати, доки не буде досягнуто необхідної впевненості в правильності дій. Тільки після цього можуть бути доречними зовнішній контроль і оцінювання навчальних досягнень учня. Радість від безпомилкового і легкого виконання контролного завдання найцінніша винагорода за навчальну працю.

Цілеспрямований добір навчального матеріалу дає особливо помітний ефект., якщо він знаходить втілення в комп'ютерних програмах. Звичайно, комп'ютерні програми не дозволяють пощупати навчальний матеріал, але вони можуть зробити його привабливим і більш зрозумілим, дозволяють здійснювати самоконтроль і повторно використовувати його результати. Тому учні, що не хотять навіть узяти в руки ручку в навчальній групі, можуть годинами сидіти за комп'ютером і з великим захопленням і задоволенням вчитися на свою користь.

Комп'ютер, звичайно, не може замінити Вас, учителя. Але якщо не засвоєно базових знань і вмінь, то краще і вигідніше для учня як суб'єкта навчання довірити процес свого вирівнювання і підтягування не вам, а комп'ютерові.

НАВЧАТИСЬ ЗА ОДИН РАЗ ЧОМУСЬ ОДНОМУ

Учнів, що бояться невдач, дуже легко залікати, наприклад, кількістю нового матеріалу чи його складністю. Організовуйте навчальний процес маленькими кроками, розгорнутим алгоритмом, який дозволяє робити безпомилкові дії. Кожен крок повинен одержувати зворотний зв'язок. Кожен маленький успіх повинен бути помітним, а кожна маленька помилка повинна з легкістю виправлятися, тоді безпомилковим буде і кінцевий результат.

У вітчизняній педагогічній психології є напрям досліджень, що відповідає зазначеним вимогам. Це теорія поетапного формування розумових дій, створена П. Я. Гальперіним, Н. Ф. Тализіною та їхніми учнями.

ЗАПРОВАДИТИ ДОДАТКОВІ ЗАХОДИ В НАВЧАННІ

Для цього:

- готуйте спеціальні програми для навчання тих, хто відстає;
- установіть причини відставання за допомогою спеціальної діагностики: рівень інтелектуального розвитку учня може бути ВИСОК!ІМ або нормальним, а може бути і незначне відхилення від нормального рівня;
- дозволяйте і підтримуйте роботу в парах: той, хто встигає, і той, хто відстає; таке співробітництво - дуже гарний спосіб виховання і самовиховання для обох.

РОБІТЬ ПОМИЛКИ НОРМАЛЬНИМ І ПОТРІБНИМ ЯВИЩЕМ

Страх зробити помилку - ось що «заштовхує» учнів у межі поведінки, спрямованої на уникнення невдач. Вони інтерпретують кожну помилку, велику чи маленьку, як доказ того, що вони взагалі нічого не можуть робити правильно. Ми повинні допомогти їм розглядати помилки як необхідну частину процесу навчання. Цього можна домогтись такими прийомами:

- Розповідайте про можливі, типові помилки.
- Показуйте цінність помилки як спроби виконати завдання (негативний результат - теж результат).
- Мінімізујте наслідки зроблених помилок.

ФОРМУЙТЕ ВІРУ В УСПІХ

Допомагайте учням повірити в успіх.

Вони повинні повірити, що спроможні не тільки розв'язати задачу чи правильно відповісти на запитання, але також змінити себе, підняти свій інтелектуальний рівень. Для цього використовуйте такі прийоми:

- Підкреслюйте будь-які поліпшення.
- Повідомляйте про будь-який внесок учня в розв'язання задачі тощо.
- Розкривайте учням їхні сильні сторони.
- Демонструйте віру в здібності учнів.
- Визнайте складність Ваших завдань.
- Установлюйте обмеження в часі на виконання завдання.

КОНЦЕНТРУЙТЕ УВАГУ УЧНІВ . НА ПОПЕРЕДНІХ УСПІХАХ

Кожен учень має у своєму досвіді переживання успіху, хоча воно може бути сховане десь дуже глибоко. Знайти такі приклади переживання успіху в учнів, що побоюються невдачі, дуже важливо. Цей спогад може стати фундаментом для нових досягнень використовуйте такі прийоми, як:

- аналіз минулого успіху;
- повторення і закріplення минулого успіху.

РОБІТЬ ПРОЦЕС НАВЧАННЯ ВІДЧУТНИМ

Якщо чогось не можна побачити чи відчути, то воно не існує, - так ми часом склонні думати. До таких невідчутних речей відноситься розвиток учнів у процесі навчання. Для тих, хто має потребу у відчутному зворотному зв'язку, використовуйте такі ідеї:

- наклейки «Я можу»;
- альбоми досягнень;
- розповідь про вчора, сьогодні і завтра.

ВІЦЗНА ЧАЙТЕ ДОСЯГНЕННЯ

Якби учні чули і бачили визнання своїх досягнень тією ж мірою, якою вони одержують зауваження про помилки, вони б позбавилися стилю поведінки, спрямованої на уникнення невдачі. Досягнення чи поліпшення в будь-якій сфері, незалежно від того, якою ця сфера виглядає для нас - значущою чи не дуже, - повинно бути підкреслено. Одержані визнання будь-якого досягнення, учні «зі страхами» починають почувати, що можуть успішно взаємодіяти з педагогом і робити свій внесок у працю навчальної групи. Зразки конкретних прийомів визнання досягнень: словесна похвала, наклейки, «медалі», виставки контрольних робіт, оплески тощо.